

نقش فرهنگ ایثار و شهادت به‌مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه مقام معظم رهبری^۱

زاهد غفاری هاشجین*

مریم دژگیر**

چکیده

از منظر مقام معظم رهبری، فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی جایگاه رفیعی در پیشرفت ایران اسلامی داشته و موجب تثبیت و پیشرفت نظام جمهوری اسلامی ایران شده است. یافته‌ها نیز نشان می‌دهد که فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی در اسلام، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، در ابعاد مختلف از جمله حفظ و تثبیت نظام اسلامی، تأمین عزت و استقلال کشور، عامل مؤثر در دشمن‌شناسی و دشمن ستیزی و عامل مقاومت و پیروزی در دفاع مقدس، در تداوم و تثبیت نظام جمهوری اسلامی نقش داشته و همواره نیز از طریق مؤلفه‌های گوناگون فرهنگ ایثار و شهادت در ابعاد مختلف اقتصادی، علمی، نظامی و بین‌المللی سبب پیشرفت نظام جمهوری اسلامی شده است.

واژگان کلیدی

فرهنگ ایثار و شهادت، مقام معظم رهبری، سرمایه اجتماعی، پیشرفت، نظام جمهوری اسلامی.

۱. با توجه به اینکه مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی مورد حمایت صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور است، بدین وسیله نگارندگان مراتب سپاس و تقدیر خود را از حمایت‌های صورت گرفته اعلام می‌دارند.

ghafari@shahed.ac.ir

*. استادیار دانشگاه شاهد.

daregirmariam@yahoo.com

** . دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی.

تاریخ پذیرش: ۹۲/۳/۱۷

تاریخ دریافت: ۹۲/۲/۶

مقدمه

یکی از پشتوانه‌ها و ذخایر غنی فرهنگ جامعه ما فرهنگ ایثار و شهادت است که از نسیم روح‌بخش اسلام در جامعه جاری شده است. این فرهنگ، از ویژگی‌های مهم مکتب تشیع و ضامن بقا و تداوم اسلام اصیل است. آیات متعددی از قرآن کریم و روایات فراوانی از معصومین علیهم‌السلام درباره اهمیت فرهنگ ایثار و شهادت وجود دارد. بدون تردید در کنار آثار و برکات فراوانی که برای این فرهنگ در طول حیات اسلام وجود داشته است، کاهش هزینه مناسبات اجتماعی و تسهیل کنش‌های اجتماعی هدفمند نیز از نتایج ارزشمند این فرهنگ در جامعه است. از همین روست که چنین فرهنگی به عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی از منظر اسلام مطرح است. همچنین از دیدگاه بزرگان دینی نیز این فرهنگ به عنوان یک سرمایه اجتماعی می‌تواند موجب پیشرفت و تقویت نظام اسلامی گردد. در این میان مقام معظم رهبری همواره بر این بعد از فرهنگ ایثار و شهادت توجه داشته و مؤلفه‌های مختلف این فرهنگ را عامل مؤثر در تداوم نظام جمهوری اسلامی و پیشرفت کشور می‌دانند. بر این اساس مقاله حاضر در پی پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. مفاهیم و مبانی نظری فرهنگ ایثار و شهادت و سرمایه اجتماعی چیست؟

۲. نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در تثبیت نظام جمهوری اسلامی از

دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟

۳. نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی از

دیدگاه مقام معظم رهبری چیست؟

این تحقیق از نوع کیفی و روش انجام آن مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای است. بر اساس این روش، سعی شده است که کلیه اسناد و مدارک موجود مرتبط با موضوع پژوهش به منظور پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش مورد استفاده قرار گیرد. از این رو، اسناد متنی و منابع مرتبط با موضوع، مورد مطالعه قرار گرفته و داده‌ها با ابزار فیش‌برداری جمع‌آوری و سپس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

مفهوم و مبانی فرهنگ ایثار و شهادت و سرمایه اجتماعی

در این بخش سعی بر این است که در پاسخ به سؤال اول، مفاهیم و مبانی نظری فرهنگ ایثار و شهادت از دیدگاه مقام معظم رهبری و سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا ابتدا ضمن بیان تعریفی از فرهنگ ایثار و شهادت به مؤلفه‌های این فرهنگ از نگاه مقام معظم رهبری اشاره می‌شود. در ادامه ضمن بیان تعریفی از مفهوم سرمایه اجتماعی سعی شده است که این فرهنگ به مثابه سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد.

الف) مفهوم و مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت

۱. مفهوم فرهنگ ایثار و شهادت

منظور از فرهنگ ایثار و شهادت مجموعه ارزش‌ها، باورها، آگاهی‌ها، آداب، رفتار و اعتقادات تعالی‌بخش مربوط به شهید و شهادت، ایثار، ایثارگری و مؤلفه‌های مرتبط در فرهنگ سیاسی شیعه و ایران اسلامی برخاسته از قرآن کریم، عاشورای حسینی، اندیشه و سیره بزرگان دینی، آرمان‌های انقلاب اسلامی، پندار و کردار انقلابیون مبارز، شهدا، رزمندگان اسلام و جامعه ایثارگران در فرایند انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس است. (غفاری هاشجین، ۱۳۹۰: ۵)

فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی ناشی از روحیه و ذهنیت مبتنی بر اصول، آرمان‌ها و آموزه‌های اسلامی مبتنی بر تعالیم فرهنگ سیاسی شیعه و فرهنگ عاشورایی است که بر اساس آن، انسان در میدان مبارزه علیه ظلم و ستم و جهاد علیه دشمنان حاضر شده و از جان و مال خویش می‌گذرد. برای شناخت بیشتر این فرهنگ به مؤلفه‌های آن از نگاه مقام معظم رهبری اشاره می‌شود.

۲. مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت از نگاه مقام معظم رهبری

فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، خود نیز متشکل از مؤلفه‌های مختلف است که با توجه به این مؤلفه‌ها می‌توان پایه و اساس فرهنگ ایثار و شهادت را بهتر شناخت. بر این اساس با توجه به بررسی‌های انجام شده مشخص شد که این فرهنگ دارای هشت مؤلفه اصلی است که به اختصار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

یک. اخلاص

اخلاص یکی از مؤلفه‌های اساسی فرهنگ ایثار و شهادت است. از دیدگاه مقام معظم رهبری

اگر کسی در میدان جهاد فی سبیل‌الله، در پی یک خواسته شخصی یا غنیمت برود و کشته شود، شهید فی سبیل‌الله نیست. شرط شهادت و شرط مجاهد فی سبیل‌الله بودن این است که حرکت او فی سبیل‌الله باشد، لله باشد؛ یعنی اخلاص داشته باشد. اگر انگیزه‌های شخصی، انگیزه‌های گروهی، انگیزه‌های فامیلی، رودربایستی‌های رفاقتی در مجاهدت انسان تأثیر گذاشت، این اخلاص را مشوب می‌کند. (بیانات در دیدار هزاران نفر از بسیجیان استان قم، ۱۳۸۹: ۱۹۶)

دو. گذشت و فداکاری

گذشت و فداکاری یکی دیگر از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت است. از دیدگاه مقام معظم رهبری: «فداکاری ناشی از یک احساس معنوی است. این احساس معنوی می‌تواند ناشی از دین و یا

غیر دین باشد. در این میان آن فداکاری عامل امتیاز است که ناشی از تقوا و ایمان باشد». (سخنرانی در دیدار با فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹: ۲۳۴)

سه. عدالت‌خواهی

یکی دیگر از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت از دیدگاه مقام معظم رهبری عدالت‌خواهی است. از منظر مقام معظم رهبری، عدل در لغت به معنای اعتدال و میانه است؛ اعتدال یعنی در جای خود، بدون افراط و بدون تفریط؛ بدون چپ‌روی و بدون راست‌روی و در اصطلاح، عدل به معنای قرار دادن هر چیز در جای خود است. در واقع اگر هر چیز در جای خود قرار گرفت، همان تعادلی که در نظام طبیعت بر مبنای عدل و حق آفریده شده، به وجود می‌آید.

در اندیشه مقام معظم رهبری، عدل پایه سوم ایمان است و در همه امور زندگی عدالت‌خواهی و عدالت‌طلبی می‌بایست رعایت گردد. از جمله در رفتار انسان، برای حکمرانی کردن، در موضع‌گیری‌های گوناگون، در اظهار محبت و نفرت، رعایت عدل لازم است. (بیانات در دیدار اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۳) این مؤلفه به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت از طریق ایجاد اعتدال در جامعه، سبب تسهیل در کنش‌های اجتماعی می‌شود و به نوبه خود در فرآیند سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است.

چهار. تقوا و پرهیزکاری

مؤلفه تقوا و پرهیزکاری یکی دیگر از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت است. از دیدگاه مقام معظم رهبری تقوا، یعنی دائم مراقب خود بودن، هوشیاری، مراقبت، گم نکردن هدف و منحرف نشدن از راه و تصمیم و عزم قاطع برای رسیدن به اهداف. (بیانات در دیدار جمعی از پرسنل ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸)

با توجه به بیانات مقام معظم رهبری می‌توان دریافت که از جمله راه‌های کسب تقوا در این است که انسان بتواند نفس اماره، یعنی بزرگترین دشمن درونی وجود خویش را شکست دهد. از دیدگاه ایشان، نفس اماره شامل شهوات، خودخواهی‌ها و خودپرستی‌هاست و زمانی که انسان توانست از این شهوات و خودخواهی‌ها عبور کند، می‌تواند در عرصه جهاد فی سبیل الله وارد شود که به دنباله آن راه برای شهادت هموار می‌گردد. (برگرفته از بیانات در دیدار با مسئولان بنیاد شهید، ۱۳۶۹)

پنج. زمان‌شناسی

یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه مقام معظم رهبری، زمان‌شناسی است. این مؤلفه از این‌رو به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت مطرح است که اگر انسان نیاز زمان را شناسد و متناسب با آن وارد میدان جهاد نشود، ایثار و شهادت او ارزش چندانی ندارد.

علت عظمت و اهمیت شهادت بر این است که انسان‌ها در لحظه نیاز و متناسب با اقتضای زمان و موقعیت در جهت رونق یافتن دین اسلام و راه خداوند تلاش کنند و از راحتی، آسایش معمولی و امتیازات مادی صرف نظر نمایند. (برگرفته از بیانات در دیدار با فرزندان ممتاز شهدا، ۱۳۶۸)

شش. عزت‌طلبی

از دیدگاه مقام معظم رهبری شهدا انسان‌هایی بودند که همواره درصدد کسب عزت بودند. عزت‌طلبی جنبه‌های مختلفی دارد: یک جنبه، کسب عزت برای خود و جنبه دیگر کسب عزت برای اسلام و کشور اسلامی است. در بعد کسب عزت فردی می‌توان گفت که شهادت بالاترین ارزش‌هاست و در پیشگاه خداوند یک مرگ معمولی نیست. شهادت هدیه الهی است که نصیب هر شخصی نمی‌شود و کسی که در راه خداوند به مقام شهادت نایل گردد خداوند بزرگترین لطف خود را نصیب او کرده است.

لذا شهید در عالم ملکوت شکرگزار خداوند است. متشکر از اینکه چنین لطفی به او شده است. شهدا همواره سعی داشتند تا با نثار خون خود به این عطیه الهی دست یابند. دستیابی به این عطیه الهی نیز سبب تقرب الهی و کسب رضای الهی می‌گردد و این بالاترین عزت برای شهید است. در بعد جمعی نیز شهدا همواره خواهان کسب عزت برای اسلام و کشور اسلامی بودند و حاضر بودند برای عزت اسلام از جان خویش بگذرند که الگوی بارز این عزت‌طلبی برای اسلام، حضرت حسین بن علی علیه السلام است. (برگرفته از بیانات در دیدار با جمعی از خانواده‌های شهدای نیروهای مسلح، ۱۳۷۷)

هفت. آزادی‌خواهی

آزادی‌خواهی یکی دیگر از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه مقام معظم رهبری است. این مؤلفه در ابعاد مختلف مطرح است، یک بعد آن آزادی از قید و بند شهوات و لذات زندگی است و بعد دیگر آزادی از قید و بند بیگانگان است.

تا زمانی که یک انسان نتواند از قید و بند شهوات زندگی، رهایی یابد نمی‌تواند در جهت رهایی یک ملت از قید و بند بیگانگان گام بردارد. شهدا خود انسان‌های آزاد و وارسته از قید و بند شهوات و لذات زندگی بودند. در نتیجه یکی از خواسته‌های آنان این بود که همواره سعی داشتند تا با مجاهدت خویش، کشور و نظام اسلامی را از چنگال نامردمان و ابرقدرت‌ها رها سازند و بدین منظور مجاهدت‌های فراوانی انجام دادند.

اگر روحیه آزادی‌خواهی در وجود شهدا شکل نمی‌گرفت، کشور هرگز نمی‌توانست از چنگال

بیگانگان آزاد شود و با استقلال به حیات خویش ادامه دهد. همین آزادی از نفوذ بیگانگان سبب شد تا ملت استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسد و در ابعاد مختلف نظامی، اقتصادی، علمی و بین‌المللی بتواند به آزادی و استقلال دست یابد.

هشت. مقاومت و سخت‌کوشی

از نگاه مقام معظم رهبری تا زمانی که یک انسان روحیه مقاومت، ایستادگی و سخت‌کوشی نداشته باشد نمی‌تواند وارد میدان جهاد گردد. روحیه مقاومت دارای دو بعد درونی و بیرونی است و تا زمانی که یک انسان نتواند در مقابل بارزترین دشمن درونی، یعنی نفس اماره با تلاش و سخت‌کوشی بایستد، نمی‌تواند در مقابل دشمنان بیرونی مقاومت نماید.

شهادت انسان‌های مقاوم و سخت‌کوشی بودند که توانستند در وهله اول در مقابل نفس اماره که عبارتند از شهوات، خودخواهی‌ها، خودپرستی‌ها، دنیاطلبی و غرور و حسد بایستند و مقاومت نمایند، در نتیجه به تبع آن به قوایی دست یافتند که توانستند با تمام وجود در مقابل دشمنان بیرونی یعنی دشمنان دین اسلام و راه خداوند، مقاومت نمایند.

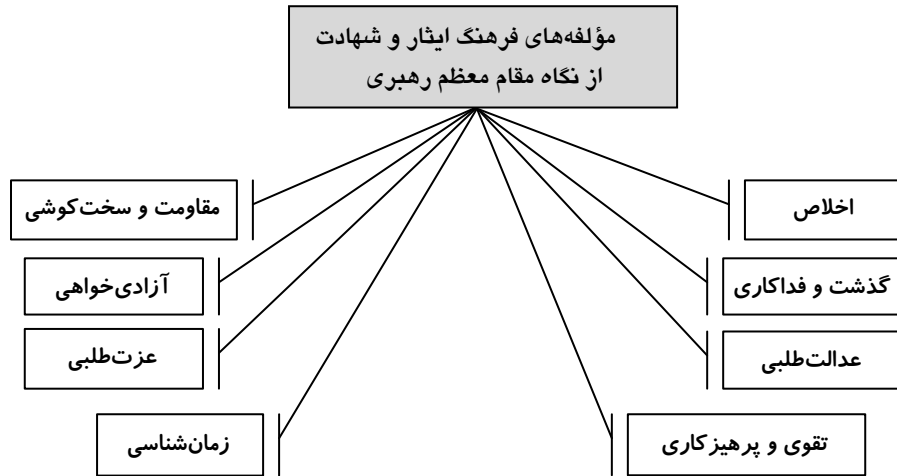
مقام معظم رهبری در بخشی از بیاناتشان در دیدار با اعضای هیئت دولت، روحیه مقاومت و سخت‌کوشی را به عنوان پایه اول ایمان می‌نامند که می‌بایست در تمامی امور زندگی رعایت گردد. (بیانات در دیدار با اعضای هیئت دولت، ۱۳۸۳)

همچنین از دیدگاه مقام معظم رهبری شهادت واقعی شهادتی است که می‌توان با سخت‌کوشی و تلاش، به آن دست یافت:

شهادت واقعی آن نیست که ناخواسته به سراغ انسان بیاید، آن را ما قرار داد می‌کنیم و اسمش را شهادت می‌گذاریم. شهادت آن است که شما سراغش می‌روید، زحمت می‌کشید و تلاش می‌کنید تا به آن دست یابید. (بیانات در دیدار با مدیران بنیاد شهید انقلاب اسلامی، ۱۳۷۴)

با توجه به توضیحات مذکور می‌توان دریافت که فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه مقام معظم رهبری دارای هشت مؤلفه اساسی است که عبارتند از اخلاص، گذشت و فداکاری، عدالت‌خواهی، تقوا و پرهیزکاری، زمان‌شناسی، عزت‌طلبی، آزادی‌خواهی و مقاومت و سخت‌کوشی. این فرهنگ با چنین مؤلفه‌هایی می‌تواند آثار و پیامدهای گوناگونی برای جامعه انسانی در جهت تقرب الهی و تقویت تلاش دسته جمعی داشته باشد. با توجه به توضیحات مذکور، نمودار شماره ۱ بیانگر مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت از نگاه مقام معظم رهبری است.

نمودار شماره ۱: مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت از نگاه مقام معظم رهبری

(ب) مفهوم و تعریف سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از جمله مفاهیم جدیدی است که در حوزه علوم اجتماعی و سیاسی معاصر در سطوح مختلف استفاده شده است. در کلی‌ترین سطح، سرمایه اجتماعی بیانگر توصیف ویژگی‌هایی از یک جامعه یا گروه اجتماعی است که ظرفیت سازماندهی جمعی و داوطلبانه برای حل مشکلات متقابل یا مسائل عمومی را افزایش می‌دهد. سرمایه اجتماعی در مالکیت افراد یا سازمان‌های اجتماعی خاصی نیست بلکه در فضای روابط بین افراد قرار دارد. بوردیو^۱ از صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می‌کند:

سرمایه اجتماعی مجموعه منابع مادی یا معنوی است که به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا شبکه پایداری از روابط کمابیش نهادینه شده به آشنایی و شناخت متقابل را در اختیار داشته باشد. (فیلد، ۱۳۸۶: ۳۱)

همچنین سرمایه اجتماعی آن نوع شبکه‌ای از روابط و پیوندهای مبتنی بر اعتماد اجتماعی بین فردی و بین گروهی و تعاملات افراد با نهادها، سازمان‌ها و گروه‌های اجتماعی است که قرین همبستگی و انسجام و برخورداری افراد و گروه‌ها از حمایت و انرژی لازم برای تسهیل کنش‌ها در جهت تحقق اهداف فردی و جمعی می‌باشد. سرمایه اجتماعی متعلق به گروه‌هاست، نه افراد و به معنای مجموعه‌ای از ارزش‌ها یا هنجارهای غیر رسمی است که اعضای یک گروه مشترکاً بدان‌ها باور دارند که باعث تسهیل همکاری و مشارکت گروهی برای نیل به اهداف فردی و جمعی و کمک

1. Bourdieu.

به توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خواهد شد. (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۵)
پاتنام^۱ سرمایه اجتماعی را از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد بین گروه‌ها می‌داند که مشارکت کنندگان در این گروه‌ها را به کار مؤثرتر با یکدیگر برای تعقیب اهداف مشترک قادر می‌سازد. پاتنام با تأکید بر عنصر اعتماد می‌گوید:

هر چه سطح اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود و خود همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۱)

به طور کلی در متون جامعه‌شناسی، مهم‌ترین عناصر تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی را اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی، هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی و مشارکت اجتماعی می‌دانند. یکی از اساسی‌ترین عناصر تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی است. تعداد قابل توجهی از جامعه‌شناسان، نگاهی دقیق به اعتماد و صمیمیت به عنوان دو مؤلفه سرمایه اجتماعی داشته‌اند. به طوری که معتقدند که کمبود اعتماد اجتماعی در یک جامعه باعث می‌شود تا افراد، کمتر با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و سطح مشارکت سیاسی و اجتماعی کاهش یابد. اعتماد باعث تسهیل مشارکت می‌شود و هر چه اعتماد در جامعه‌ای بالاتر باشد، احتمال مشارکت هم بیشتر خواهد بود و خود مشارکت و همکاری نیز اعتماد ایجاد می‌کند. کسانی مثل اینگلههارت به رابطه بین اعتماد و مشارکت توجه کرده‌اند. (دهقان و غفاری، ۱۳۸۴: ۷۳)

از نظر گیدنز^۲ سرمایه اجتماعی به عنوان شبکه روابط، تعهد و اعتماد اجتماعی در جوامع سنتی، محدود و درون گروهی و در جوامع مدرن، وسیع و تعمیم یافته است. (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۴۱) گروه‌هایی که در میان اعضای آنان اعتماد وجود دارد، قادر هستند کارهای بسیار بزرگتری را در مقایسه با گروه‌های دیگری که در میان آنها، اعتماد وجود ندارد، انجام دهند.

شبکه‌های اجتماعی و روابط اجتماعی نیز به عنوان یکی از عناصر سرمایه اجتماعی مطرح است. شبکه واقعی روابط اجتماعی از مؤلفه‌های پراهمیت سرمایه اجتماعی است. هر اندازه شبکه‌های روابط اجتماعی در یک جامعه متراکم‌تر باشند، احتمال همکاری آحاد جامعه در تأمین منافع متقابل بیشتر است. (دهقان و غفاری، ۱۳۸۴: ۶۹) مشارکت اجتماعی نیز مانند اعتماد، از مؤلفه‌های مهم سرمایه اجتماعی است و در بسیاری از تعاریف، بر آن تأکید گردیده است.

از نگاه فوکویاما^۳ عنصر کلیدی سرمایه اجتماعی، هنجارها و ارزش‌های غیررسمی‌ای است که

1. Putnam.
2. Giddens.
3. Fukuyama.

ایجاد و افزایش مشارکت اجتماعی و همکاری گروهی را در پی دارد. (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۶) این هنجارها باید در روابط عملی آدمیان به شکلی عینی ظهور یابند. کوئن^۱ نیز، هنجار را به‌عنوان نظامی از الگوهای رفتاری اکتسابی یا معیار رفتارهای ثابتی که گروه، به لحاظ رفتاری یا فکری، از افراد انتظار دارد یا آن را تأیید می‌کند تعریف کرده است. هنجارهای فرهنگی شامل ارزش‌ها، عرف و آداب و رسوم می‌باشد و غالباً از جامعه‌ای به جامعه دیگر تغییر می‌کنند. هنجارها در قالب شبکه اجتماعی تسهیل‌کننده کنش‌های جمعی افراد است. (کوئن، ۱۳۷۵: ۶۱)

با توجه به نکات مذکور می‌توان دریافت سرمایه اجتماعی به‌عنوان منبعی برای تسهیل روابط میان افراد تلقی می‌شود. این منبع شامل نهادها، هنجارها، شبکه‌ها و روابط، اعتماد، آگاهی و بسیاری موارد دیگر است که بر روابط و تعاملات میان افراد حاکم است و می‌تواند پیامدها و نتایج مختلفی بر عملکرد افراد و جوامع داشته باشد. به عبارت دیگر، منابع سرمایه اجتماعی نظیر فرهنگ ایثار و شهادت، پتانسیل نهفته در روابط بین افراد جامعه است که می‌تواند زمینه و عامل مؤثری در نیل جامعه به سوی اهداف متعالی و تسهیل اجرای امور جامعه باشد.

ج) فرهنگ ایثار و شهادت به‌مثابه سرمایه اجتماعی

فرهنگ ایثار و شهادت نیز مجموعه‌ای از معانی نمادین است که کنش‌های ایثارگرانه و جمع‌گرایانه را در افراد به وجود می‌آورد و با نهادینه شدن آن، نگرش‌ها و رفتار افراد را به سمت رفتارهای ایثارگرانه سوق خواهد داد. برای شناسایی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در دیدگاه اسلام و کارویژه‌های آن، مراجعه به متون اسلامی ما را به انبانی بزرگ از ذخایر معنوی، هنجاری، ارزشی مرتبط با مفاهیم سرمایه اجتماعی رهنمون می‌کند.

مروری بر منابع دینی اسلام مؤلفه‌هایی را آشکار می‌سازد که به روشنی در راستای تولید، انباشت و تقویت سرمایه اجتماعی در جامعه اسلامی عمل می‌کنند. فرهنگ ایثار و شهادت از جمله مفاهیم اسلامی است که به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در اندیشه دینی، اسباب تسهیل کنش‌های اجتماعی را در جامعه فراهم می‌آورد. آیات متعددی از قرآن کریم و روایات فراوانی از ائمه معصومین علیهم‌السلام بر این مفهوم تأکید دارند. بدون تردید در کنار آثار و برکات فراوانی که این مؤلفه‌ها در بردارند، کاهش هزینه ارتباطات اجتماعی و تسهیل کنش‌های اجتماعی هدفمند از نتایج ارزشمند این فرهنگ در جامعه است. از همین روی در این مقاله فرهنگ ایثار و شهادت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اساسی سرمایه اجتماعی در جامعه دینی مورد بررسی قرار می‌گیرد. (فیض‌اللهی، ۱۳۹۰: ۲۳)

1. Coen.

نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در تثبیت نظام جمهوری اسلامی از

دیدگاه مقام معظم رهبری

در این بخش در پاسخ به سؤال دوم مقاله سعی بر این است که نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در تثبیت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی و در نهایت در قالب نمودار شماره ۲ مورد جمع‌بندی قرار گیرد. لذا برای نیل به هدف، نقش مؤلفه‌های مختلف فرهنگ ایثار و شهادت که در پیش به آنها اشاره گردید در چهار محور با عنوان‌های فرهنگ ایثار و شهادت عامل حفظ و تثبیت نظام اسلامی، عامل عزت و استقلال کشور، عامل مؤثر در دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی و عامل مقاومت و پیروزی در دفاع مقدس در اندیشه مقام معظم رهبری مورد بررسی و واکاوی قرار می‌گیرد.

۱. فرهنگ ایثار و شهادت عامل حفظ و تثبیت نظام اسلامی

از دیدگاه مقام معظم رهبری یکی از تأثیرات فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در تثبیت و استحکام نظام جمهوری اسلامی ایران، در این است که این فرهنگ همواره به نوبه خود سبب تقویت نظام اسلامی می‌شود و زمانی که اسلام به معنای واقعی در یک کشور جاری گردد به دنبال آن، پایه‌های کشور روز به روز مستحکم‌تر می‌شود؛ زیرا اسلام دینی است که به تمام جنبه‌های وجودی انسان و یک ملت چه از لحاظ معنوی و چه از لحاظ اقتصادی، سیاسی و فرهنگی توجه دارد. تأثیر اسلام در این ابعاد به تدریج منجر به خودکفایی کشور می‌گردد که همین خودکفایی سبب استحکام نظام جمهوری اسلامی ایران می‌شود. امروز به برکت خون شهیدان و ایثار جانبازان، نظام اسلامی و ملت مسلمان ایران در دنیا و در چشم قدرت‌های شیطانی به ابهت و اقتدار معنوی رسیده است. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند:

شما برادران و خواهران می‌دانید که ابهت و اقتدار معنوی امروز نظام اسلامی و ملت مسلمان در دنیا و در چشم قدرت‌های شیطانی ناشی از همین شهادت‌ها و کاری است که عزیزان شما کردند. (بیانات در دیدار با فرزندان ممتاز شهدا، ۱۳۶۸)

از نظر مقام معظم رهبری حفظ عزت اسلام همواره به نوبه خود سبب استحکام و ثبات نظام جمهوری اسلامی می‌شود؛ زیرا بن پایه و اساس شکل‌گیری انقلاب بر مبنای دین اسلام بود. در این میان یکی از عوامل مؤثر در زنده شدن تمدن اسلامی وجود روحیه مقاومت و ایستادگی در برابر دشمنان است.

در حقیقت، جوهر ایستادگی و مقاومت در یک ملت، جوهر نفیس و گرانقدری است که به انسان‌ها می‌آموزد که در مقابل دشمن متجاوز زورگوی ظالم و طغیان‌گر ستمگر،

نباید سستی و ضعف نشان داد. به سبب وجود همین جوهر بود که ملت ایران به فضل پروردگار، با هدایت الهی و با کمک‌های معنوی غیبی توانست تمدن اسلامی را بار دیگر در دنیا سربلند کند و کاخ با عظمت تمدن اسلامی را برافراشته نماید. (برگرفته از بیانات در دیدار با ایثارگران در سالروز ورود آزادگان به میهن اسلامی، ۱۳۷۶)

ایمان به خدا و اخلاص یکی از مؤلفه‌های اساسی فرهنگ ایثار و شهادت است و از دیدگاه مقام معظم رهبری نیز همین مؤلفه یکی از عوامل مؤثر در استحکام نظام اسلامی است. شهدای انقلاب اسلامی در طول دوران مبارزه با تکیه بر نیروی ایمان و اخلاص خود توانستند نظام اسلامی را به پیروزی و استحکام برسانند و پس از آن، عاملی که می‌تواند همواره روز به روز بر استحکام نظام اسلامی بیفزاید همین نیروی ایمان و اخلاص است. امروزه چندین هزار رسانه، اعم از صوتی و تصویری و انواع و اقسام رسانه‌های گوناگون، با مدرن‌ترین شیوه‌ها، علیه نظام اسلامی در حال فعالیت هستند. صدها مغز و فکر در اتاق‌های فکر مشغول به فعالیت هستند و هر روز ترفندی خاص علیه نظام اسلامی طراحی می‌کنند، اما نمی‌توانند به نظام اسلامی صدمه‌ای وارد کنند. مقام معظم رهبری در توجیه این مسئله می‌فرماید:

استحکام این بنا به خاطر بنا شدن بر اصل ایمان به خداست. آن کسانی که در این راه حرکت کردند، کار خدایی کردند. این نظام شبیه به نظام‌های دیگر نیست ... راز ماندگاری این انقلاب، اتکالی به ایمان‌هاست؛ اتکالی به خداست. (بیانات در دیدار با فرمانده و پرسنل نیروی هوایی ارتش، ۱۳۸۸)

۲. فرهنگ ایثار و شهادت عامل عزت و استقلال کشور

از دیدگاه مقام معظم رهبری از جمله تأثیرات فرهنگ ایثار و شهادت که منجر به تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران شد، این بود که به برکت خون شهدا ملت ما به سربلندی و آبرومندی رسید. همان طور که قبلاً اشاره شد یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت عزت‌طلبی است. شهدا با گذشت و ایثار جان خویش در راه خداوند، همواره خواهان عظمت و سربلندی برای کشور و مملکت اسلامی بودند. آنها جان با ارزش خویش را فدا کردند تا کشور، به عزت و سربلندی دست یابد که همین خواسته شهدا نیز تحقق پیدا کرد.

امروز به برکت خون شهدا و ایثار جانبازان و آزادگان، کشور و ملت ایران در دنیای اسلام و در جهان استکبار به عزت و سربلندی دست یافته است. امروز قدرت‌های شیطانی، حق دخالت در امور جمهوری اسلامی ایران را ندارد. ملت ایران، به راحتی از منابع ثروت خود استفاده می‌کند و به بیگانگان اجازه تجاوز نمی‌دهد. ملت مسلمان

ایران به حق رأی و حق حیات دست یافته است و دیگر از موضع ضعف با استکبار برخورد نمی‌کند و از طرفی نیز در دنیای اسلام برای تمام ملت‌های مسلمان الگویی است برای کسب عزت و عظمت. این‌گونه کسب عزت و عظمت در دنیای اسلام و دنیای استکبار، روز به روز نظام جمهوری اسلامی ایران را پایدارتر و مستحکم‌تر می‌نماید. (برگرفته از بیانات در دیدار با فرزندان ممتاز شهید، ۱۳۶۸)

از دیدگاه مقام معظم رهبری مؤلفه ایستادگی و مقاومت در مقابل ظالمان، کفار و ستمگران یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت است که به نوبه خود می‌تواند عامل عظمت و عزت برای نظام جمهوری اسلامی باشد که این عزت‌طلبی نیز یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت است. زمانی که یک ملت بتواند در مقابل ظالمان ایستادگی و مقاومت کند به این معناست که حاضر است برای رسیدن به آزادی و عزت از جان خویش نیز بگذرد. زمانی که یک ملت به مرحله‌ای رسید که گذشت از جان در راه خداوند، برایش ارزشمند باشد؛ دیگر هرگز مستکبر و ظالمی نمی‌تواند در مقابل او بایستد.

ایستادگی در مقابل دشمنان مقتدر مسلط زورگوی ظالم‌پرور گستاخ، کار بسیار بزرگ و با عظمتی است این همان کاری است که مردم ما کردند و عظمت ملت ما به خاطر همین شهادت جوانان شما و شجاعت فرزندانتان بود. (بیانات در دیدار با جمع کثیری از جانبازان و خانواده‌های معظم شهید، ۱۳۶۸)

از دیدگاه مقام معظم رهبری، مردان فداکار و ایثارگر که پیش از انقلاب اسلامی تا به امروز در مقابل دشمنان انقلاب سینه سپر کردند، یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی برای جامعه اسلامی به شمار می‌روند. این افراد انسان‌هایی هستند که با گذشت از جان خویش، اسلام و انقلاب و راه خداوند را نصرت بخشیده‌اند. در این میان بعضی از آنها در راه خداوند به شهادت رسیدند و به درجات و نعم غیر متناهی الهی دست یافتند و از طرفی نیز سند افتخاری برای کشور، ملت و انقلاب اسلامی شدند و توانستند تأمین‌کننده آبرو، عزت و سربلندی برای کشور باشند.

کشوری که بتواند به آبرو و عزت و سربلندی دست یابد، می‌تواند با عظمت در نظام جهانی ظاهر گردد، که این نیز به نوبه خود سبب استحکام و تثبیت نظام جمهوری اسلامی کشور می‌گردد. (برگرفته از بیانات در جمع گروهی از خانواده‌های شهید، مفقودان، آزادگان و جانبازان استان بوشهر، ۱۳۷۰)

از دیدگاه مقام معظم رهبری، درک معنای شهادت و فهمیدن فلسفه آن یکی از عواملی است که سبب استقلال کشور می‌شود.

کسی که معنای شهادت را درک نمود و فهمید که برای آرمان‌ها چگونه می‌توان رفت و

جان خود را فدا نمود در آن لحظه می‌تواند بدون دغدغه و با استقلال زندگی کند. زیرا دیگر مرگ مانعی برای آن نمی‌شود. چنین انسانی حاضر است در مقابل دشمنان استقلال کشور، بایستد و از استقلال و آزادی کشور حتی تا پای جان دفاع کند اما انسانی که معنای شهادت و مرگ در راه خداوند را درک نکند همواره از مرگ می‌ترسد. چنین انسانی هیچ وقت نمی‌تواند از درون به استقلال برسد و بدون دغدغه زندگی کند در نتیجه از ترس جان نمی‌تواند در بیرون، در مقابل دشمنان بایستد و از آزادی و استقلال کشور خود دفاع کند. (برگرفته از بیانات در دیدار با روحانیون و مبلغان در آستانه محرم، ۱۳۷۵)

مانند بسیاری از کشورها و بعضی از دولت‌ها که از ترس مرگ در مقابل دشمنان، ضعف نفس نشان می‌دهند و همواره تحت سلطه بیگانگان می‌باشند. زمانی که یک کشور با درک معنای شهادت از درون و بیرون به استقلال دست یافت این کشور می‌تواند روز به روز مستحکم‌تر از گذشته در مسیر خود حرکت نماید و به تثبیت و استحکام برسد؛ زیرا دیگر به بیگانگان اجازه دخالت در امور کشور را نمی‌دهد و همین عامل نیز به نوبه خود سبب تسهیل کنش‌های اجتماعی و کاهش هزینه‌های ارتباطات اجتماعی در جامعه می‌گردد. (همان)

۳. فرهنگ ایثار و شهادت عامل مؤثر در دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی

از نظر مقام معظم رهبری از ابتدای وقوع انقلاب اسلامی تاکنون، در هر سال و ماه و هفته، دشمنان جمهوری اسلامی انسان‌های پاک و خالص که در نظام کشور تأثیرگذار هستند را ترور می‌کند و به شهادت می‌رساند. معمولاً این‌گونه وقایع در سرگذشت ملت‌ها کمتر رخ می‌دهد و به همین سبب است که ملت ما از لحاظ معارف انقلاب غنی است؛ چون در دوران انقلاب، با حوادث آموزنده بسیاری مواجه شده است. این حوادث و شهادت یاران انقلاب، به‌گونه‌ای خباثت و ذنات دشمنان کشور اسلامی را به اثبات می‌رساند و سبب می‌گردد که ملت هر چه بیشتر دشمنان اسلام و اهداف آنها را بشناسند و این دشمن‌شناسی به خودی خود سبب استحکام کشور می‌گردد؛ زیرا زمانی که یک ملت دشمن را شناخت و توانایی تشخیص و شناخت دشمن را پیدا کرد، در واقع توانسته میان حق و باطل مرز ایجاد کند. همین مرزبندی سبب می‌گردد که ملت در زمان و موقع مناسب، زمانی که مواضع و اهداف کشور در معرض خطر دشمنان اسلام است، دشمن را بشناسد، وارد صحنه شود و سینه سپر کند و از مواضع کشور اسلامی دفاع کند. (برگرفته از بیانات در مراسم بیعت ائمه جمعه، استان‌های یزد و کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۶۸)

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

دشمن‌های ما کسانی هستند که با انسان‌های مرتبط با خدا و دین ... کینه‌توزانه

برخورد می‌کنند ... ترورهایی که در حوادث کثیرالوقوع انقلاب ما صورت می‌گرفت، چهره واقعی دشمن را برای ملت ایران و دنیا روشن‌تر کرد. چه کسی گمان می‌کرد منافقین و دیگر گروه‌های تروریست، این قدر قسی‌القلب و خشن و کینه‌توز و خبیث باشند؟ ... یکی از حوادث، شهادت ... آیت‌الله صدوقی ... بود ... شهادت ایشان که سومین شهید محراب در زمان ما بودند ... خبثت و دنائت دشمن را به اثبات رساند. (همان)

یکی از توصیه‌های مقام معظم رهبری در بحث دشمن‌شناسی و دشمن‌ستیزی، مبحث انفعال ناپذیری در برابر دشمنان است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، روحیه ایستادگی و مقاومت که نشأت گرفته از فرهنگ ایثار و شهادت است به عنوان یک مؤلفه اساسی نشان می‌دهد که برای حفظ و تثبیت نظام جمهوری اسلامی همواره می‌بایست در مقابل دشمنان ایستاد، از دشمن نترسید و در مقابل دشمن انفعال ناپذیر بود. تمام سعی دشمنان این نظام در این است که از طریق انفعال، روحیه مقاومت و ایستادگی را از بین ببرند. این روحیه به ما می‌آموزد که دشمن را نباید حقیر شمرد بلکه می‌بایست در برابرش آماده بود و دفاع کرد. هم چنین نباید از دشمن حساب برد و در برابرش منفعل شد. (بیانات در دیدار با خانواده‌های سرداران شهید استان تهران، ۱۳۷۶)

مقام معظم رهبری در توضیح مفهوم انفعال ناپذیری در برابر دشمنان می‌فرمایند:

پیام دوم، در مقابل دشمنان خداست؛ یعنی استقامت، ایستادگی مطلق، از دشمن نترسیدن، از دشمن حساب نبردن، در مقابل دشمن به انفعال دچار نشدن ... دشمن را از لحاظ دشمنی، باید به حساب آورد؛ یعنی در مقابل او، او را حقیر نشمرد و در برابرش آماده بود و دفاع کرد؛ اما از دشمن نباید حساب برد، نباید تحت تأثیر قرار گرفت و نباید در مقابلش منفعل شد. (همان)

از دیدگاه مقام معظم رهبری، مؤلفه گذشت و فداکاری یکی از عوامل مؤثر در دفع تبلیغات دشمنان است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، دشمنان انقلاب اسلامی بسیار تلاش کردند تا ملت مسلمان و فداکار و مبارز ایران را در چشم مردم دنیا یک ملت کهنه‌پرست، خرافی، ارتجاعی، ضدترقی، ضدعدالت و آرمان‌های بشری معرفی کنند و برای رسیدن به این اهداف خود پول‌های بسیاری خرج کردند. ولی حقیقت به عکس خواست آنها عمل کرد و علی‌رغم تمامی تبلیغات دشمنان، کشورهای جهان سوم، کشورهای اسلامی و غیر اسلامی نسبت به ایران و جمهوری اسلامی و امام خمینی ره و مبارزات و مجاهدت‌های آنها خوش‌بین و علاقه‌مند شدند و این عزت متأثر از وجود روحیه فداکاری و از خود گذشتگی در میان ملت است. (برگرفته از سخنرانی در دیدار با فرزندان ممتاز شاهد، جانبازان شهرهای مشهد و تهران و استان کردستان، ۱۳۶۹)

از نظر مقام معظم رهبری، یکی از عوامل مؤثر در ایستادگی ملت در برابر معارضه‌های دشمنان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی مؤلفه اخلاص است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی دشمنان از انواع حربه‌ها برای ضربه‌زدن به این انقلاب استفاده کردند که در این میان می‌توان به انواع معارضه‌های سیاسی، فرهنگی، محاصره و تحریم‌های اقتصادی اشاره نمود. اما ملت با الگو قرار دادن استقامت و ایستادگی حسین بن علی علیه السلام همواره توانست این حربه‌ها را بشناسد و در مقابل آنها بایستد.

امروزه آن کسانی که در مقابل تهاجم و توطئه‌آفرینی‌های دشمنان در جبهه استکبار، در کار جهادی و سیاسی، ایستادگی می‌کنند کار حسین بن علی علیه السلام را انجام می‌دهند. در واقع می‌توان گفت ایستادگی و مقاومت در برابر دشمنان کار آسانی نیست، به قدرت نیاز دارد و قدرت نیز به وسیله اخلاص حاصل می‌شود. در حقیقت اگر انسانی اخلاص داشته باشد و برای خدا و تکلیف نه برای انجام خواهش‌های نفسانی فعالیت نماید؛ چنین فردی آنقدر نیرومند می‌شود که توانایی ایستادگی و مقاومت در برابر دشمنان بیرونی را پیدا می‌کند. (برگرفته از بیانات به مناسبت روز پاسدار، ۱۳۷۵)

همین ایستادگی ناشی از اخلاص در مقابل دشمنان، عامل تثبیت و استحکام نظام اسلامی است؛ زیرا همواره دشمن را در پیشبرد اهداف خود ناکام می‌گذارد. دشمنان جهانی ما به خاطر وجود چنین روحیه‌ای در میان ملت، هیچ منتهی مبنی بر اینکه ما می‌توانستیم فلان ضربه‌ای را بر نظام و کشور اسلامی وارد کنیم و نزدیم؛ ندارند. هر ضربه‌ای را که دشمنان زدند به دلیل این بود که نمی‌توانستند و این نیز به برکت وجود مقاومت و ایستادگی و اخلاص ملت است. مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرمایند:

دشمن لحظه‌ای غافل نیست و هر کاری بتواند می‌کند. من بارها گفته‌ام دشمنان جهانی ما، هیچ منتهی بر ملت ایران ندارند که بگویند ما می‌توانستیم فلان ضربه را به شما بزنیم و نزدیم؛ نه. هر ضربه‌ای که زدند، نمی‌توانستند! نتوانستن که فقط نداشتن مهمات نیست. هزارگونه مانع و مشکل داشتند که نمی‌توانستند. (همان)

۴. فرهنگ ایثار و شهادت عامل مقاومت و پیروزی در دفاع مقدس

از دیدگاه مقام معظم رهبری، معنویت در وجود انسان برای او مایه هدف‌دار شدن است و به زندگی و مبارزه او جهت و معنا می‌دهد. اگر ذخیره‌های معنوی در وجود انسان از حد لازم پایین‌تر رود، انسان دچار لغزش و گمراهی‌های بزرگ می‌شود. در دوران وقوع جنگ تحمیلی، کشور از لحاظ سلاح و قوا در ضعف بود. اما انگیزه‌های اخلاقی و معنوی و دینی، ملت ایران را چنان آماده کرده بود که توانست ضعف امکانات و قوای جسمی را جبران نماید. (برگرفته از بیانات در دیدار گروه کثیری از پاسداران به

مناسبت سالروز میلاد امام حسین علیه السلام، (۱۳۸۱) مقام معظم رهبری در خصوص نقش معنویت در پیروزی در جنگ می‌فرماید:

لبسوا القلوب علی الذروع؛ در باره اصحاب کربلاست: دل‌هایشان را روی زره‌هایشان پوشیدند! زره‌ها جسم‌ها را نگه می‌دارد، اما دل‌ها جسم‌ها و زره‌ها را نگه می‌دارد. دل‌های باایمان و نورانی آماده شد و همت‌های بلند به جنیش درآمد و جبهه عظیم و وسیعی را که یک سرش در دستگاه‌های جاسوسی و وزارت دفاع امریکا بود، یک سرش در ناتو بود؛ یک سرش در شوروی سابق بود، یک سرش در خزانه دولت‌های نفتی منطقه، و سوگلی همه اینها هم رژیم بعثی بود که از همه طرف کمک‌ها را به او می‌رساندند؛ شکست داد و ناکام کرد. این شوخی است؟ این همان معنویت است. (همان)

مؤلفه مقاومت و ایستادگی یکی از عوامل مؤثر در دفاع از مرزهای کشور اسلامی در دوران جنگ هشت‌ساله بود. از نظر مقام معظم رهبری طبق آموزه‌های دین اسلام زمانی که یک کشور به قصد تجاوز و تسلط بر خاک کشور دیگر، علیه آن کشور حرکت کند وظیفه کشور مقابل که مورد تهاجم قرار گرفته است این است که در مقابل کشور متجاوز بایستد و مقاومت نماید و از آب و خاک میهن خویش دفاع کند.

جنگ تحمیلی هشت‌ساله ایران نیز جنگی بود که بر اثر آن کشور عراق سعی بر تجاوز بر خاک کشور ایران را داشت. لذا این جنگ برای ملت ایران یک جنگ دفاعی بود. جنگ دفاعی محل بروز غیرت و تعصب و وفاداری عمیق انسان‌ها به آرمان‌هایی است که به آن پایبند هستند این آرمان می‌تواند آرمان وطن، دین، عقیده و اسلام باشد. (برگرفته از بیانات در دیدار جمعی از رزمندگان، ایثارگران و فرماندهان دفاع مقدس، ۱۳۸۵)

رژیم بعثی عراق در این جنگ سعی داشت تا کشور ایران یا لاقلاً بخشی از آن را تحت اشغال خود درآورد و از طریق آن بر خانه‌ها و زندگی ملت مسلمان ایران نفوذ کند و امکان تنفس را از پیر و جوان بگیرد. در این میان، رزمندگان ایرانی برای مقابله با تهاجم یک کشور و یا دشمن بیگانه، در راه حفظ میهن و حفظ استقلال و شرف ملی ایستادگی و مقاومت کردند. این مقاومت نیز متأثر از وجود روحیه فرهنگ ایثار و شهادت در میان رزمندگان بوده که توانسته به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سبب تسهیل کنش‌های اجتماعی در جامعه گردد. (برگرفته از بیانات در دیدار با خانواده‌های شهدا، ایثارگران و جانبازان، ۱۳۸۶)

از دیدگاه مقام معظم رهبری، از خود گذشتگی رزمندگان اسلام را می‌توان یکی از عوامل مؤثر در پیروزی جنگ هشت‌ساله دانست. شهدا انسان‌هایی بودند که از آسایش و رفاه زندگی و خانواده خود گذشتند و به جبهه جنگ اعزام شدند. در میدان جنگ برای رسیدن به هدف‌های مقدس و الهی

خود، گذشت شب و روز را نمی‌شناختند و به گرد و غبار، گرسنگی، تشنگی و جیره جنگی فکر نمی‌کردند و تمام سختی‌های آن دوران را با آغوشی باز می‌پذیرفتند. در دفعات مکرر، هزاران گلوله توپ در مقابلشان منفجر می‌شد ولی هرگز از حضورشان در جبهه پشیمان نمی‌شدند و حتی هیچ گونه تمایلی به زندگی راحت و آسوده بیرون از جبهه‌های دفاع مقدس نداشتند و در نهایت نیز علیه دشمن با تمام قوا ایستادند و در همان مکان مقدس نیز به شهادت رسیدند. این گونه فداکاری و گذشت انسان‌های پاک و آراسته سبب پیروزی کشور در جنگ هشت ساله‌ای گردید که دشمنان اسلام علیه جمهوری اسلامی به راه انداختند. (برگرفته از بیانات در مراسم بیعت نماینده امام در ارتش، ۱۳۶۸) مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرمایند:

آن افسر جوانی که صاحب زن و ... بچه است ... هم چنین وسیله رفاه او در حد معقولی فراهم بوده است، به جبهه جنگ می‌رود ... گذشت شب و روز و هفته و ماه را نمی‌شناسد. صد بار گلوله توپ جلوی پایش ... منفجر می‌شود ولی از حضور در جبهه پشیمان نمی‌شود ... و ... علیه دشمن می‌جنگد و همان جا به شهادت می‌رسد ... اگر این شخص، آن جهان‌بینی و آرمان را نداشته باشد، این کار را نمی‌کند. (همان)

یکی دیگر از عوامل مؤثر در پیروزی جنگ هشت‌ساله اخلاص رزمندگان اسلام بود. از دیدگاه

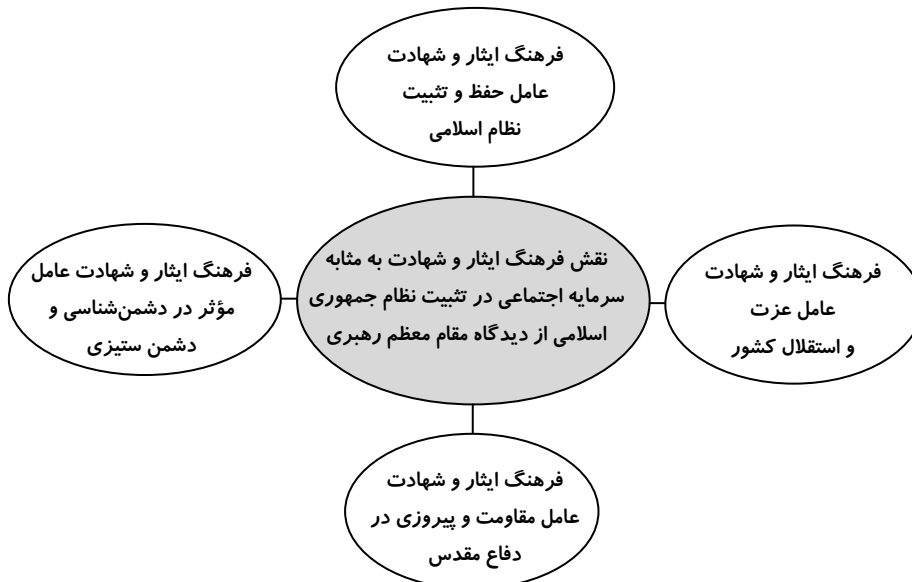
مقام معظم رهبری:

در آیات قرآنی همواره خداوند به بندگان خود توصیه می‌کند که اگر برای خداوند کار کنید یعنی اگر اخلاص داشته باشید خداوند به شما کمک می‌کند یا مطرح شده که هر کس در راه خداوند تلاش و مجاهدت نماید، در حقیقت برای خود تلاش و مجاهدت نموده است. یعنی تأثیر کار برای خداوند و اخلاص در همه امور به‌گونه‌ای است که متوجه خود انسان نیز می‌شود. نمونه بارز تأثیر اخلاص را می‌توان در دوران جنگ هشت‌ساله دفاع مقدس مشاهده کرد. در دوران جنگ تحمیلی، رزمندگان اسلام با اخلاص و برای خداوند در میدان جنگ حاضر شدند. همین اخلاص سبب شد تا خداوند در این میدان دشوار آنان را یاری نماید. (سخنرانی در دیدار با گروه کثیری از آزادگان، ۱۳۶۹)

در جنگی که تمام کشورها و ابر قدرتهای جهانی به کشور طرف جنگ با ایران، یعنی عراق کمک می‌کرد تا بتواند به مرزهای ایران غلبه کند؛ ملت ایران به برکت اخلاص خود توانست به پیروزی دست یابد. تمام دنیا در این جنگ هشت‌ساله در مقابل ایران ایستادند و از مجهزترین وسایل جنگی استفاده کردند. قدرتمندترین قدرت‌ها با یکدیگر همدست شدند و از تمامی وسایل تبلیغاتی خود به نحو احسن استفاده کردند، ولی نتوانستند کاری از پیش ببرند. تأثیر اخلاص و کار برای خدا به‌گونه‌ای بود که حتی نتوانستند یک وجب از خاک ایران را تحت تصرف خود درآورند. (همان) با

توجه به توضیحات مذکور، نمودار شماره ۲ بیانگر نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در تثبیت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری است.

نمودار شماره ۲: نقش فرهنگ ایثار و شهادت در تثبیت نظام جمهوری اسلامی

ج) نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری

در این قسمت در پاسخ به سؤال سوم سعی بر این است که نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی و در قالب نمودار شماره ۳ مورد جمع‌بندی قرار گیرد. لذا برای دستیابی به این هدف، نقش مؤلفه‌های گوناگون فرهنگ ایثار و شهادت در پیشرفت و توسعه کشور، تقویت بنیه علمی و نظامی کشور و تقویت اقتدار و موقعیت بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. فرهنگ ایثار و شهادت اساس تقویت و پیشرفت کشور

از دیدگاه مقام معظم رهبری اگر یک کشور اسلامی بخواهد به عزت، پیشرفت، توسعه، سازندگی و رفاه زندگی دست یابد، باید بتواند در مقابل دشمنان و استکبار جهانی بایستد و استقامت نشان دهد. چنان‌که شهدای ما نیز چه در دوران انقلاب و چه در دوران جنگ تحمیلی همواره توانستند با مقاومت در مقابل تهدیدات و اهداف شوم دشمنان به پیروزی دست یابند، این پیروزی نیز به نوبه خود سبب استقلال کشور گردید و اگر این استقلال حاصل نمی‌شد، کشور هرگز نمی‌توانست روی

پای خود بایستد و بر استعدادهای خود تکیه نماید. در نتیجه هرگز نمی‌توانست راه توسعه و آبادانی را طی نماید. امروزه نیز بعد از گذشت چندین سال از پیروزی انقلاب، کشور به دستاوردهای بسیاری در زمینه‌های مختلف از جمله سازندگی دست یافته است که تمام این دستاوردها هنر انقلاب و به برکت مقاومت شهیدان است. بدیهی است که راه حفظ این دستاوردها و به وجود آوردن دستاوردهای بیشتر در این است که نظام و کشور اسلامی همواره بتواند در مقابل توقعات و یاوه‌گویی‌های دشمنان و استکبار بایستد و مقاومت نشان دهد. (برگرفته از بیانات در اجتماع پر شکوه زائران مرقد امام خمینی علیه السلام، ۱۳۷۵)

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند:

ملت ایران اگر می‌خواهد راه عزت و پیشرفت را ادامه دهد ... اگر می‌خواهد راه توسعه سازندگی و رفاه زندگی را ادامه دهد و به نتیجه برساند، باید به استقامت و ایستادگی در مقابل دشمنان و استکبار بپردازد. ملت ایران در این چند سال، دستاوردهای عظیمی داشته است. لذا وظیفه دارد که این دستاوردها را حفظ کند ... راه حفظ این دستاوردها و به وجود آوردن دستاوردها بیشتر، این است که ملت و مسئولین، ... (خط امام) ... یعنی خط استقامت و ایستادگی در مقابل توقعات دشمنان ... (را) ... ادامه دهند. (همان)

از دیدگاه مقام معظم رهبری، خون شهدا و اخلاص و گذشت آنها همواره توانسته و می‌تواند سبب روشن شدن مسیر آبادانی و سازندگی کشور شود.

قبل از پیروزی انقلاب اسلامی مسیر سازندگی و آبادانی کشور مسیر گنگ و مبهمی بود. در واقع سازندگی صورت نمی‌گرفت و اگر نیز اندک اقداماتی انجام می‌شد وابسته به بیگانگان بود که از طریق آن، بخش عظیمی از ثروت کشور توسط آنها چپاول می‌شد. اما بعد از انقلاب یکی از اهداف اصلی نظام، فراهم آوردن یک نظام انسانی سالم، مرفه، آباد و امن برای افراد این کشور بود تا از طریق آن بتواند برای دیگر ملت‌ها الگو باشد. همچنان‌که این کشور و ملت در دهه‌های گذشته به برکت خون شهدا در دفاع از کشور الگو بود؛ در حال حاضر نیز در عرصه پیشرفت و سازندگی الگو است. (بیانات در دیدار با پاسداران انقلاب اسلامی به مناسبت روز پاسدار، ۱۳۷۵)

مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرمایند:

امروز هم سازندگی این کشور برای ملت‌های دیگر الگوست و باید از آن درس بگیرند. متکی به خود شوند و کشورشان را بسازند. از دیگران احساس استغنا کنند و بی‌نیاز شوند. (همان)

از نظر مقام معظم رهبری یکی از عوامل مؤثر در تقویت و پیشرفت کشور وجود روحیه عدالت‌طلبی در میان شهدا بود. شهیدان و ایثارگران سعی داشتند تا با نثار خون خویش عدالت در کشور برقرار گردد.

در دوران رژیم پهلوی بزرگترین خیانت‌ها در زمینه اقتصادی بر ملت وارد شد. در آن دوران ایران به انبار کالاهای وارداتی کم‌ارزش و بی‌فایده غربی تبدیل شده بود و از لحاظ ثروت ملی غارت زده بود؛ از لحاظ اجتماعی و اقتصادی وضعیت فقیر و غنی به شدت مفکوک بود. ده‌ها هزار روستا در کشور برق و آب تصفیه شده نداشت؛ فاصله طبقاتی در حد اعلی به چشم می‌خورد. آنها تمام ثروت ملت را به نفع خود و خاندانشان استفاده می‌کردند و هیچ‌گونه عدالتی در جامعه برقرار نبود. هر که به این خاندان نزدیک بود می‌توانست خود را از لحاظ اقتصادی تأمین کند و سایر ملت نیز در فقر و گرسنگی به سر می‌بردند. (برگرفته از بیانات در اجتماع بزرگ زائران حضرت امام رضا علیه السلام، ۱۳۷۹)

اما با پیروزی انقلاب اسلامی و به برکت وجود روحیه عدالت‌طلبی در شهداء، امروزه رعایت عدالت اسلامی در رأس امور اقتصادی قرار گرفته است. بر این اساس باید فاصله‌های طبقاتی و جغرافیایی رعایت گردد و برابری در استفاده از امکانات و فرصت‌ها وجود داشته باشد. امروز حتی دورترین روستاهای کشور نیز از آب سالم، برق، گاز و دیگر امکانات شهرها بهره‌مند هستند. امروز در عرصه اقتصادی کشور، نوعی روحیه جهادی حاکم است که به برکت وجود چنین روحیه‌ای، کشور در زمینه‌های مختلف صنعت، کشاورزی، دامداری به رشد و توسعه دست یافته است؛ همین رشد و توسعه‌ای که حاصل وجود اصل عدالت در اقتصاد کشور است، سبب کاهش فاصله طبقاتی و تبعیض طبقاتی شده است. هم‌چنین به برکت وجود چنین روحیه‌ای در کشور، برای ایجاد رفاه بیشتر کم‌درآمدان جامعه و کاهش هر چه بیشتر تبعیض طبقاتی، بحث هدفمند کردن یارانه‌ها مطرح گردید و همین نیز به نوبه خود در از بین بردن فاصله‌های طبقاتی تأثیرگذار است. (همان)

۲. فرهنگ ایثار و شهادت و پیشرفت بنیه علمی

از دیدگاه مقام معظم رهبری وجود روحیه ایثار و شهادت در یک جامعه در ابعاد مختلف در پیشرفت آن جامعه تأثیرگذار است. یکی از این ابعاد، پیشرفت علمی است.

وجود چنین روحیه‌ای در ملت ما سبب تقویت زیرساخت‌های علمی کشور شد در واقع اگر مقاومت و سخت‌کوشی شهدا نبود؛ کشور ما همچنان در چنگال بیگانگان قرار داشت و هیچ‌گونه فرصت و زمینه‌ای برای پیشرفت در کشور وجود نداشت. در واقع، بیگانگان با نفوذ خود در کشور ما فرصت هرگونه پیشرفت علمی را از کشور می‌گرفتند و سعی می‌کردند کشور را مصرفی، بار بیآورند. در نتیجه وجود روحیه مقاومت و سخت‌کوشی به عنوان یکی از مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت در میان ملت ایران، کشور به استقلال و آزادی رسید که در پی آن فرصت‌های گوناگون برای پیشرفت کشور فراهم آمد. (برگرفته از بیانات در اجتماع بزرگ زائران حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام، ۱۳۸۸)

مقام معظم رهبری در این باره می‌فرمایند:

امروزه به برکت مقاومت و ایستادگی شهدا، جوان‌ها و متخصصین ما و دانشمندان در هر رشته‌ای که وارد می‌شوند می‌توانند کارهای بزرگ انجام دهند یک روزی ما برای استفاده از نیروگاه‌هایی که در کشور داشتیم، احتیاج به متخصص داشتیم؛ امروز جوانان کشور ما خودشان آن‌چنان در صنعت پیشرفت کردند که پالایشگاه، نیروگاه و امکانات گوناگون را خودشان ... تولید می‌کنند. یک روزی در زمینه مسائل زیست‌شناسی، کشور دچار فقر مطلق بود؛ امروز به پیشرفت در دانش‌های زیستی، از جمله همین مسئله سلول‌های بنیادی که بسیار در دنیا چیز مهمی است، دست پیدا کرده است. امروز این امکانات در کشور وجود دارد. اینها همه زیرساخت‌هایی است که پیشرفت‌های آینده براساس این زیرساخت‌ها آسان می‌گردد. (همان)

از نظر مقام معظم رهبری یکی دیگر از تأثیرات فرهنگ ایثار و شهادت در عرصه پیشرفت علمی کشور، مبارزه با انحصارطلبی علمی‌ای بود که ابرقدرت‌ها برای خود ایجاد کرده بودند. کشور ایران به برکت فداکاری شهدا، توانست استعدادهای خود را بشناسد و در عرصه‌های گوناگون علمی به پیشرفت برسد. این پیشرفت در عرصه‌های علمی به نوبه خود نوعی مبارزه با حس انحصارطلبی استکبار است. به دنبال وجود چنین حسی آنها می‌خواستند این کشور را با ذخائر و با موقعیت جغرافیایی ممتاز و برجسته‌اش یکجا ببلعند و اجازه هیچ گونه پیشرفتی به آن ندهند. اما به برکت خون شهدا ملت ایران به بیداری رسید و بر اثر این بیداری توانست استعدادهای خویش را بشناسد به‌گونه‌ای که امروزه در زمینه‌های مختلف علمی از جمله دانش‌های پزشکی، دانش‌های نو، مسائل هسته‌ای، نانو و ... پیشرفت‌های شایانی در دانشگاه‌ها به وجود آمده است و مراکز علمی همواره در پی کسب عزت و مرجعیت علمی می‌باشند. (برگرفته از بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان در دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۷)

این در حالی است که استکبار دانش‌های نوری جهان را صرفاً برای خودش می‌خواهد تا از طریق آن بتواند بر کشورهای مسلمان، سلطه یابد. لذا زمانی که کشور ما در عرصه دانش‌های نو از جمله دانش هسته‌ای به پیشرفت می‌رسد، آن را متهم به استفاده از بمب هسته‌ای می‌کند، در حالی که استکبار، خود می‌داند که کشور ایران به دنبال سلاح هسته‌ای نیست، بلکه به دنبال دانش و فناوری هسته‌ای است.

نخبه پروری یکی دیگر از تأثیرات فرهنگ ایثار و شهادت بر پیشرفت علمی کشور است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، قبل از انقلاب، بیگانگان به دلیل داشتن علم بر ما تحکم می‌کردند که این تحکم از خصوصیات علم است. آنها تمام منابع طبیعی کشور را به نفع خود بهره‌برداری کردند، استعداد علمی را در میان جوانان خشکاندند، مردم را به یک ملتی تبدیل نمودند که از لحاظ علم،

پیرو و تابع بیگانگان بود. همین عامل، سلطه و زورگویی آنان را نسبت به ملت افزایش می‌داد. اما بر اثر فداکاری و از جان گذشتگی شهدا، انقلاب اسلامی به پیروزی رسید. این پیروزی با گذشت زمان به نوبه خود سبب شد که کشور از لحاظ علمی پیشرفت کند و بتواند در مقابل تحکم دشمنان بایستد. کشور ما در حال حاضر بیش از یک صدم نیروهای انسانی نخبه دنیا را دارد که این به برکت خون شهیدان است که با گذشت و فداکاری خود باعث استقلال کشور از چنگال بیگانگان شدند که این مسئله نیز به نوبه خود سبب شکوفایی استعدادهای علمی در میان جوانان و تقویت بنیه علمی کشور گردید. در حال حاضر کشور ما از لحاظ استعداد نخبه پروری و دارا بودن نخبه‌ها، یک سطح بالاتر از متوسط را دارد و این خود سبب سربلندی و افتخار و عزت کشور در مقابل بیگانگان است. (برگرفته از بیانات در دیدار نخبگان جوان، ۱۳۸۶)

۳. فرهنگ ایثار و شهادت و پیشرفت بنیه نظامی

از نظر مقام معظم رهبری در آیات قرآنی همواره خداوند اشاره می‌کند که هر کس در راه خداوند تلاش کند و برای او مجاهدت کند یعنی اخلاص داشته باشد در حقیقت برای خود تلاش و مجاهدت نموده است.

این آیات در دوران انقلاب ما و در طول سال‌های بعد از انقلاب به روشنی معنا گردید. ملت ایران توانست با مجاهدت در راه خداوند در انقلاب پیروز شود و پس از آن در دوران جنگ هشت‌ساله عراق علیه ایران بتواند اهداف شوم دشمن را نابود و از مرزهای کشور اسلامی دفاع و به پیروزی برسد. به برکت همین اخلاص و مجاهدت رزمندگان و ایثار و از خودگذشتگی آنها ارتش و سپاه امروز ایران به پیشرفتی رسیده است که با ارتش و سپاه قبل از انقلاب، قابل مقایسه نیست. (سخنرانی در دیدار با گروه کثیری از آزادگان، ۱۳۶۹: ۲۲۶)

ارتش و سپاه امروز، با ارتش و سپاه ده سال قبل که ... رفتید، قابل مقایسه نیست. ارتش امروز، یک ارتش منظم، محکم، منضبط و با تجهیزات عالی است. سپاه امروز، یک سازمان بی‌نظیر و یک نیروی انقلابی زنده است. پیروزی یعنی این. این وعده ... (خداوند) بود؛ «ولینصرن الله من ینصره؛ هر که خدا را نصرت کند، خدا او را نصرت می‌کند.» شماها نصرت کردید دیگر. در میدان جنگ، خدا را نصرت کردید. (همان)

امروزه نیروهای مسلح یعنی ارتش و سپاه مثل دو بازوی محکم و دو دست گره خورده از دو طرف از ملت و کشور اسلامی با قدرت کامل حفاظت و حراست می‌کنند که این به برکت اسلام و اعتقاد به خدا و نترسیدن از جهاد و شهادت و مقاومت در برابر دشمنان است. روحیه مقاومت ناشی از ایثار و شهادت، ارتش و سپاه را چنان مستحکم کرده که از دشمن نمی‌هراسند. امروزه ارتش چه از لحاظ تجهیزات مادی و چه از لحاظ تجهیزات معنوی مستقل و خودکفا شده است و به خوبی قدرت

دفاع از منافع و مرزهای کشور اسلامی در مواقع حساس را دارد. این پیشرفت به برکت خون شهیدان است که با گذشت، فداکاری و مقاومت خود توانستند با دستان خالی ولی با قلب‌های آکنده از ایمان و تقوا در مقابل دشمنان بایستند، همین مقاومت‌ها و پیروزی‌های پی در پی سبب تقویت قوای ارتش و سپاه شد. (برگرفته از بیانات در دیدار با اعضای ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴)

۴. فرهنگ ایثار و شهادت و تقویت اقتدار و موقعیت بین‌المللی

گذشت و فداکاری شهدا و ایثارگران از جمله عوامل مؤثر در تقویت اقتدار و بهبود روابط بین‌المللی است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، امروزه به برکت خون شهدا و ایثار جانبازان و آزادگان، ملت ایران به اقتداری رسیده است که مطبوعات جهان، افکار عمومی عالم، دولت‌های مختلف در صف ایستاده‌اند تا با کشور ایران رابطه دوستانه برقرار کنند. این عزت تا حدی است که آنها به خاطر اشتباهات گذشته خود، هزاران دفعه از کشور ایران عذرخواهی نموده‌اند. جمهوری اسلامی ایران در یک چنین شرایطی است. این در حالی است که در دوران قبل از انقلاب روابط کشور ایران با کشورهای جهان به گونه‌ای بود که آنها برای کشور ایران در نظام جهانی هیچ ارزش و اعتباری قائل نبودند. (بیانات در دیدار با گروه کثیری از آزادگان، ۱۳۶۹)

از دیدگاه مقام معظم رهبری یکی دیگر از عواملی که سبب شد جمهوری اسلامی ایران بتواند در سطح بین‌المللی به اقتدار دست یابد، وجود روحیه مقاومت و ایستادگی در آن است. همین روحیه به نوبه خود در دهه‌های گذشته سبب پیروزی انقلاب و پیروزی در جنگ تحمیلی شد. امروز نیز به دلیل وجود چنین روحیه‌ای که خود متأثر از وجود فرهنگ ایثار و شهادت در میان ملت اسلامی است، کشور ما به چنان اقتداری دست یافته است که برخلاف رژیم گذشته که مصالح بیگانگان را بر مصالح ملت ترجیح می‌داد در باب سیاست خارجی و ارتباط با دنیا، مصالح ملت را در اصل و رأس قرار داده است و در تمامی امور از جمله زمینه‌های اقتصادی، صادرات، واردات، سیاست‌های فرهنگی، سیاسی و در زمینه روابط بین‌الملل به دستور و امر و نهی بیگانگان توجهی ندارد. عامل اصلی در ایجاد چنین اقتداری وجود روحیه مقاومت در میان مسلمانان است؛ زیرا از دیدگاه اسلام شرف انسانی چنین اجازه‌ای را به هیچ قدرتی نمی‌دهد که تحمیل بیگانگان و دیگران را قبول کند. (برگرفته از بیانات در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۵)

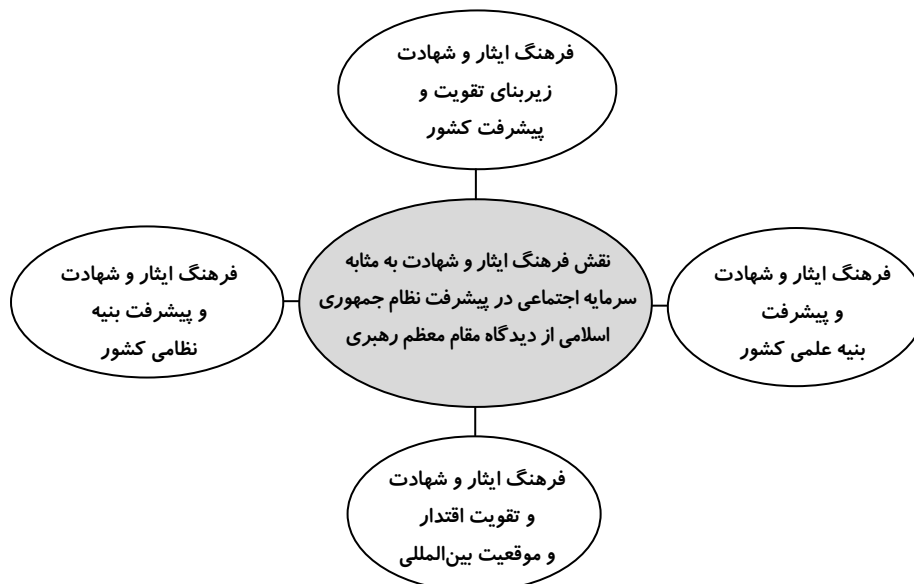
روحیه عزت‌طلبی یکی دیگر از عوامل مؤثر در تقویت اقتدار بین‌المللی است؛ به گونه‌ای که این مؤلفه همواره توانسته به نوبه خود سبب تغییر جغرافیای قدرت در دنیا شود. از دیدگاه مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی ایران به برکت خون شهدا به پیروزی رسید، این پیروزی در درجه اول سبب تحول در جامعه ایران و در درجه بعد، سبب تحول در مجموعه امت اسلامی و سپس، در معادلات کلان جهان

سیاست بود و جغرافیای قدرت را در دنیا، به خصوص در برخی از مناطق دنیا، به کلی جابه‌جا کرد. تحولی که در ایران رخ می‌داد، این بود که توانست یک نظام بسته استبدادی و ظالم و زورگو، با سردمداران و رؤسای دنیاطلب، شهوت‌ران به فکر خود، غافل از انسانیت و انسان‌ها و از سوئی وابسته، اسیر سیاست‌های دیگران و مطیع ناگزیر قدرت‌های سلطه را از چنین وضعی بیرون بیاورد و به یک جامعه رشید، آگاه، دارای عزم راسخ، با مردمی دارای قدرت انتخاب و حق انتخاب، با سربلندی و عزت در میان جامعه بشری و اثرگذار بر روی جوامع دیگر تبدیل کند. (برگرفته از در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی ارتش، ۱۳۸۷) مقام معظم رهبری در این خصوص می‌فرماید:

امروز شما می‌بینید ... در مسائل گوناگون این منطقه، همه قدرت‌های جهانی عقیده دارند که حضور ایران ... رأی ایران تعیین کننده است. این را دشمنان درجه یک ما هم، دارند می‌گویند که برای حل مسائل خاورمیانه یا مجموعه کشورهای این منطقه، بدون حضور ایران هیچ تصمیمی قابل گرفتن و قابل عمل شدن نیست. این کجا و آن وضعیت کجا که کشور بزرگ ایران ... با آن میراث عظیم تاریخی گذشته‌اش، با آن مردم، مجموعاً یک مهره‌ای باشد در دست سلطه‌گران و استعمارگران که هر جور می‌خواهند جابه‌جایش کنند، از او استفاده کنند ... مردم به حساب نیایند. (همان)

با توجه به توضیحات مذکور، نمودار شماره ۳ بیانگر نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری است.

نمودار شماره ۳: نقش فرهنگ ایثار و شهادت در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی

نتیجه

این مقاله درصدد بررسی نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در تقویت و پیشرفت نظام جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه مقام معظم رهبری بود. در این راستا سه سؤال اصلی مطرح گردید. سؤال نخست مربوط به مفاهیم و مبانی نظری فرهنگ ایثار و شهادت و سرمایه اجتماعی بود که در این راستا ضمن بیان تعریفی کلی از فرهنگ ایثار و شهادت، این فرهنگ از منظر مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که این فرهنگ در اندیشه ایشان، دارای هشت مؤلفه اصلی است که این مؤلفه‌ها نیز به نوبه خود پایه و اساس فرهنگ ایثار و شهادت را تشکیل می‌دهند. سپس ضمن بیان تعریفی از سرمایه اجتماعی مشخص شد که فرهنگ ایثار و شهادت به عنوان یکی از منابع سرمایه اجتماعی است و در این خصوص در جامعه، سبب تسهیل در کنش‌های اجتماعی می‌گردد.

سؤال دوم مربوط به نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در تثبیت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری بود که طی بررسی‌های انجام شده مشخص شد که مؤلفه‌های مختلف فرهنگ ایثار و شهادت در اندیشه ایشان، از جمله اخلاص، گذشت و فداکاری، عدالت‌طلبی، تقوی و پرهیزکاری، زمان‌شناسی، عزت‌طلبی، آزادی‌خواهی، مقاومت و سخت‌کوشی از طرق مختلف از جمله حفظ و تثبیت نظام اسلامی، تأمین عزت و استقلال کشور، دشمن‌شناسی و دشمن ستیزی و در دوران دفاع مقدس از طریق دفاع از مرزهای کشور اسلامی، دفع هدف‌های شوم دشمن و پیروزی در جنگ به مثابه یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سبب تثبیت نظام جمهوری اسلامی گردید.

سؤال دیگر این مقاله عبارت بود از نقش فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در پیشرفت نظام جمهوری اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری که در این راستا نقش مؤلفه‌های مختلف فرهنگ ایثار و شهادت به مثابه سرمایه اجتماعی در ابعاد مختلف اقتصادی، علمی، نظامی و بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که این فرهنگ به همراه مؤلفه‌های غنی‌ای که در خود پرورش داده است همواره در ابعاد مختلف سبب پیشرفت کشور گردیده است.

در عرصه علمی به نوعی حس انحصارطلبی علمی در جهان از بین رفت و کشور توانست در عرصه زیرساخت‌های علمی از جمله دانش‌های هسته‌ای، نانو و ... به رشد دست یابد و همواره در ردیف کشورهای نخبه‌پرور در جهان به شمار آید؛ در عرصه نظامی توانست ارتش و سپاه را به دو بازوی مستحکم نظام تبدیل نماید و در عرصه بین‌المللی به چنان اقتدار دست یافت که توانست مصالح ملت خود را به بیگانگان ترجیح دهد.

منابع و مأخذ

۱. پاتنام، رابرت، ۱۳۸۰، *دموکراسی و سستهای مدنی*، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، انتشارات روزنامه سلام.
۲. پایگاه اطلاع رسانی دفتر نهاد رهبری: <http://www.khamenei.ir>
۳. دهقان، علیرضا و غلامرضا غفاری، ۱۳۸۴، «تبیین مشارکت اجتماعی - فرهنگی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهر تهران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره ششم، شماره ۱.
۴. غفاری هاشجین، زاهد و مریم دژگیر، ۱۳۹۰، «جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت در فرهنگ سیاسی تشیع با تأکید بر نقش آن در پیروزی انقلاب اسلامی»، در *همایش ملی فرهنگ ایثار و شهادت*، قم، انتشارات دانشکده اصول‌الدین.
۵. فوکویاما، فرانسیس، ۱۳۸۵، *پایان نظم (سرمایه اجتماعی و حفظ آن)*، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران، حکایت قلم نوین، چ دوم.
۶. فیلد، جان، ۱۳۸۶، *سرمایه اجتماعی*، ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضایی، تهران، کویر.
۷. فیض‌اللهی، ۱۳۹۰، *نقش فرهنگ ایثار و شهادت در تقویت سرمایه اجتماعی*، پایگاه اطلاع رسانی فرهنگ ایثار و شهادت.
۸. کوئن، بروس، ۱۳۷۵، *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه غلام عباس توسلی و رضا فاضل، تهران، سمت، چ ششم.
۹. گیدنز، آنتونی، ۱۳۷۸، *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
۱۰. مجموعه رهنمودهای مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵، *حدیث ولایت*، تدوین دفتر مقام معظم رهبری، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
۱۱. مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در طی سال‌های ۱۳۶۶ تا ۱۳۸۹، ۱۳۸۹، *نرم افزار حدیث ولایت*، تهران، موسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.